

do onih modernih, trenutno također vrlo popularnih. Prednost ovog zbornika je također i u tome što je objavljen na engleskome jeziku te je stoga i dostupan većoj znanstvenoj zajednici, na čemu zasigurno treba čestitati urednicima. Nadamo se na kraju da će biti nastavka ovakvih istraživanja i njihove objave u zbornicima radova upravo zbog širokog spektra mogućnosti koja ovakva istraživanja nude zbog raznolikih izvora s hrvatskog povijesnog prostora.

Sanja Miljan

Zadarski mir. Prekretnica anžuvinskog doba, ur. Mladen Ančić – Antun Nekić, Sveučilište u Zadru, Zadar 2022., 420 str.

U izdanju Sveučilišta u Zadru objavljen je 2022. godine zbornik radova *Zadarski mir. Prekretnica anžuvinskoga doba*, urednikâ Mladena Ančića i Antuna Nekića. Radi se o zborniku radova koji svoje korijenje vuče od međunarodne znanstvene konferencije pod nazivom "Zadarski mir. Ishodište jedne epohe", održane u studenome davne 2008. godine – i to povodom 650. obljetnice potpisivanja Zadarskoga mira. Spletom raznih okolnosti, kako sami urednici pojašnjavaju u uvodu (9–11), posao oko priređivanja zbornika otegao se dugi niz godina, ali zbornik je na koncu ipak ugledao svjetlo dana na korist hrvatske historiografije.

Autorski prilozi (njih 15) dijelom podrazumijevaju radove nekih od izvornih izlagača sa spomenute konferencije, a dijelom radove povjesničara mlađe ili srednje generacije koji su u međuvremenu stasali i dali svoj obol jednom suvremenijem razumijevanju povijesti hrvatskih zemalja u 14. stoljeću. Zbornik je podijeljen u tri tematske cjeline, naime *Rat, kuga i mir* (15–170), *Anžuvinsko doba u Hrvatskom kraljevstvu* (173–338) te *Likovna umjetnost anžuvinskog doba* (341–419).

Prva cjelina (*Rat, kuga i mir*), odnosno zbornik kao takav, započinje s radom pod naslovom *Obsidio Iadrensis i Cronica Iadratina – sličnosti i razlike* (15–28), autorice Olge Perić. U radu se ukratko uspoređuju dvije u naslovu navedene kronike koje opisuju mletačku opsadu Zadra iz 1345. i 1346. godine. Pritom ih se razmatra prije svega iz književnoga kuta gledanja (žanr, struktura, objektivno i subjektivno, jezično-stilske karakteristike), dočim je tek ostavljen prostor za njihovu povijesnu (re)kontekstualizaciju u budućnosti (odnos između literarnoga teksta i povijesnoga konteksta). Naredni rad nosi naziv *Desetljeće prije mira: Veliki rat za Dalmaciju kroz trgovačke knjige grada Splita 1348.* (29–38), autora Gordana Ravančića. Naime, autor razmatra društvene i političke okolnosti tijekom 1348. godine i dovodi ih u usku svezu s izbijanjem epidemije kuge krajem 1347. godine na istočnom Jadranu. Pritom ističe i kako je epidemija, pored demografske devastacije, dovela do privremenoga zastoja u političkim i diplomatskim aktivnostima između ugarske i mletačke strane, što je prolongiralo sklapanje primirja u ljeto 1348. godine, nastavno na ratna zbivanja od 1345./1346. godine.

Najduži i najdetaljniji rad u ovome zborniku pod naslovom *Rat kao organizirani društveni pothvat: Zadarski mir kao rezultat rata za Zadar* (39–136), potpisuje Mladen Ančić. Autor je razmotrio veliku količinu poznatih i dosad nepoznatih povijesnih podataka o društvenim i političkim okolnostima u Dalmaciji i Hrvatskoj između 1355. i 1358. godine, kako bi rekonstruirao napore koje su anžuvinske vlasti sa svojim pristašama poduzele da bi organizirale ovoga puta (u odnosu na debakl kraljeve vojske iz 1346. godine) uspješni ratni pothvat protiv Venecije

radi uspostave kontrole nad dalmatinskim gradovima i istočnom jadranskom obalom. Autor zagovara mišljenje da je ishod rata iz perioda 1356.–1358. rezultat osmišljene kraljeve strategije u mobilizaciji resursa kroz razgranatu mrežu hrvatskih plemića i skupine zadarskih plemića, pri čemu je podban (1355.), odnosno ban (od 1356.) Dalmacije i Hrvatske Ivan Ćuz istaknut kao krucijalni posrednik u toj mobilizaciji. Autor je pretresao enormnu količinu podataka, u kontekstu čega je iznio i neke dosad nepoznate ili barem u historiografiji previđene spoznaje, što njegov prilog uistinu čini neizostavnom literaturom za sve buduće raščlambe ove teme. Međutim, čini se da bi njegov zaključak kako je “Zadarski mir rezultat rata za Zadar” trebalo ipak nadograditi jednom dimenzijom geopolitičkih odnosa koja je izravno utjecala na mletačko-ugarski rat, a koja nije u pravoj mjeri istaknuta. Naime, radi se o realnosti mletačko-ge novskog rata (1350.–1355.), te pokušaju puča dužda Marina Faliera (1355.), što je sve zajedno uvelike oslabilo i dezorijentiralo mletački dominij. Imajući to sve na umu, čini mi se da bi u budućnosti trebalo uzimati u obzir oba strukturna faktora, tj. već zatečenu oslabljenu vanjsku i unutarnju političku poziciju Venecije, kao i puno bolje organizirani ratni pothvat od strane kralja Ludovika, za cjelovito razumijevanje tematike.

Potom slijedi rad pod nazivom *Struktura zadarske elite prije i nakon Zadarskoga mira* (137–170), autora Serđa Dokoze, koji razmatra situaciju unutar zadarskoga plemstva nakon propale pobune i uspješne mletačke opsade iz perioda 1345.–1346., koja je rezultirala uvođenjem posebice represivne mletačke vlasti. Takvo je stanje, dakako, potrajalo do 1358. godine i uspostave anžuvinske vlasti u Zadru, što je dovelo do potpune promjene političke situacije u korist zadarskoga plemstva, posebice onih bivših prognanika koji su aktivno djelovali u kraljevom interesu između 1356. i 1358. godine. Autor ističe (u pomalo navijačkom zanosu) i da je najveći dio zadarskoga plemstva zauzeo pro-kraljevski stav, dočim je manji broj plemića naklonjenih Veneciji napustio Zadar u razdoblju nakon 1358. godine.

Potonjim je radom zaključena prva cjelina, nakon koje slijedi cjelina *Anžuvinsko doba u Hrvatskom kraljevstvu* (173–338), koja se sastoji od čak sedam znanstvenih radova. Cjelina započinje radom pod naslovom *Zadarski mir 1358.: geografski, geopolitički i geostrateški okvir* (173–196), autora Damira Magaša. Budući da je autor po svojoj vokaciji geograf, fokusirao se na opis geografskoga prostora koji je obuhvaćao hrvatske zemlje u vrijeme Zadarskoga mira, ističući stratešku važnost tog prostora i to posebice u odnosu na položaj istočno-jadranskih gradova. Idući rad pod naslovom *De aduentu maiestatis sue ... magnam habent letitiam: analiza dolazaka anžuvinskih vladara u Slavoniju, Hrvatsku i Dalmaciju* (197–233), potpisuje Antun Nekić. Autor je detaljno rekonstruirao dolaske anžuvinskih kraljeva Karla Roberta i Ludovika u krajeve južno od rijeke Drave. Pritom je istaknuo kako je kralj Karlo Robert samo 1322. godine ciljano došao u Hrvatsku (u kontekstu obračuna s banom Mladenom II.), dočim je 1333. godine samo prošao kroz Slavoniju i Hrvatsku na putu prema Napulju. S druge strane, kralj Ludovik puno je češće dolazio u hrvatske krajeve između 1345. i 1380. godine, s time da je kraljica majka Elizabeta u njegovo ime dolazila u tri navrata (1369., 1376. i 1381./1382.). Ludovik i Elizabeta najčešće su dolazili u Zagreb, gdje su primali važne goste u svojoj kraljevskoj palači. Doduše, nakon 1364. godine dolasci su postali puno rjeđi. Osim u Zagrebu, kraljevske palače posvjedočene su još u Bihaću i Zadru. Valja naglasiti i kako kralj Ludovik nakon dužega boravka u Zadru od prosinca 1357. do veljače 1358. godine više nikada nije posjetio taj grad. Štoviše, opći shod (*congregatio generalis*) kraljevina Dalmacije i Hrvatske održan je pod kraljevim predsjedanjem u Ninu tijekom travnja 1371. godine. Kralj tom prilikom čak naziva Nin i “glavnim gradom Dalmacije”. Autor na kraju rada u prilogu vrlo korisno donosi čitav itinerar kralja Ludovika.

U nastavku slijedi rad pod naslovom *Slavonija u razdoblju Zadarskog mira: mijene pedesetih i šezdesetih godina 14. stoljeća* (235–248), autorice Éve B. Halász, koja ukratko razmatra važne upravne promjene koje su se dogodile u Slavoniji u razdoblju neposredno nakon Zadarskoga mira u pet segmenata. Naime, razmatra banove i njihove titule, razvoj banske i herceške kancelarije, opće shodove kraljevine Slavonije, županije i *iudices nobilium*, odnosno gradokmete i županate. Potom na red dolazi rad pod nazivom *Okolnosti nastanka Statuta Zagrebačkoga kaptola: korporativni identitet pod okriljem anžuvinske dinastije* (249–280), autorice Petre Vručine. U radu se opširnije razmatra široki spektar društvenih, političkih i gospodarskih okolnosti koje su u prvoj polovici 14. stoljeća utjecale na oblikovanje dviju redakcija statuta Zagrebačkoga kaptola (iz 1334. i 1354. godine) u kontekstu anžuvinske vlasti. Autorica ističe posebnu važnost statuta Zagrebačkoga kaptola za prostor Ugarsko-Hrvatskoga Kraljevstva s obzirom na to kako su do danas sačuvane samo četiri redakcije crkveno-kaptolskih statuta iz 14. stoljeća (zagrebački, oradejski, egerski i senjski).

Zatim slijedi rad pod nazivom *Kraljevina Hrvatska i Dalmacija u kontekstu anžuvinske restauracije kraljevske vlasti oko i nakon Zadarskog mira* (281–288), autora Damira Karbića, koji se ukratko osvrnuo na važnost anžuvinskih upravnih reformi u institucionalnom oblikovanju kraljevine Hrvatske i Dalmacije tijekom druge polovice 14. stoljeća. Isto tako, autor naglašava nešto što je u dosad razmotrenim radovima ostalo pomalo u drugom planu. Naime, u početnim potezima kraljevske restauracije u Hrvatskoj i Dalmaciji, anžuvinske vlasti nastojale su uspostaviti vezu s onim što im je prethodilo i što su zatekli na terenu. Za to je, primjerice, ogledan primjer titula *vicebanus Croatorum* koju nosi Ivan Ćuz na prvom općem shodu pod okriljem anžuvinske vlasti u Podbrižanima iz 1351. godine, kao reminiscencija na banske titule Pavla I. i Mladena II., odnosno na neposredno razdoblje *interregnuma* između sukobljenih hrvatskih velikaških frakcija koje su tendirale na banski naslov (*banus Croatorum*) uslijed vakuuma moći koji je nastao nakon poraza bana Mladena II. iz 1322. godine. Stoga, riječima samoga autora, “novi sustav bio je u suštini ipak rezultat kompromisa između interesa kraljevskoga dvora, velikaša, plemstva i lokalnih autonomnih jedinica, što je omogućilo njegovo općenito prihvaćanje i održavanje”.

U narednom radu koji nosi naslov *Vazda ljubljase pravdu s našimi pr'vimi: združivanje plemstva u Kraljevini Hrvatskoj anžuvinskog doba* (289–319), Ivan Majnarić vrlo inovativno je razmotrio oblikovanje korporativne grupe “Hrvati” tijekom druge polovice 14. stoljeća, oslanjajući se na krucijalne doprinose koje su toj temi u različitim radovima dali već spomenuti Mladen Ančić i Damir Karbić. Oblikovanje korporativne grupe istovremeno je obuhvaćalo društvene i političke procese odozgo i odozdo, za što autor korisnu inspiraciju pronalazi u idejama Michaela Manna u vidu međuodnosa između despotske (vlast nad društvom) i infrastrukturne (vlast kroz društvo) moći. Naime, politički imaginarij zasnovan na memoriji o “slavnom dobu” kralja Zvonimira kao simbola hrvatske plemićke zajednice, doživio je svoju eksplicitnu promidžbu u vrijeme gospodstva banova Pavla I. i Mladena II. iz roda Šubića Bribirskih na prijelazu iz 13. u 14. stoljeće, koji su sebe postavljali kao “prave” nasljednike kralja Zvonimira. Međutim, nenadanim raspadom bribirskoga sustava moći ujesen 1322. godine, kult kralja Zvonimira i *običaji Hrvata* počinju se sve više prihvaćati kao skupna svojina plemićke zajednice Hrvata, posebice od 1351. godine, tj. spomenutoga općega shoda u Podbrižanima, pa nadalje budući da se anžuvinske vlasti naslanjaju na zatečene političke tradicije plemićke zajednice Hrvata. Potonja zajednica se tijekom druge polovice 14. stoljeća transformirala u korporativnu grupu *Hrvati*, a to je bilo popraćeno i “teritorijalizacijom” korporativnoga iden-

titeta, što je unatoč svim diskontinuitetima imalo svoju jasnu ulogu u kasnijem višestoljetnom procesu oblikovanja predmoderne hrvatske nacije.

Posljednji rad u ovoj cjelini pod naslovom *Vrhrički i hlivanjski plemeniti rod Čubranića u Dalmaciji i Hrvatskoj od mira u Zadru (1358.) do prodaje Zadra i Dalmacije (1409.)* (321–338), potpisuje Ivan Jurković. Na osnovu pisanih i materijalnih (arheoloških) izvora autor ukratko prezentira društvenu, političku i gospodarsku važnost plemićkoga roda Čubranića tijekom druge polovice 14. i početkom 15. stoljeća, stavljajući pritom naglasak na ekonomsku i posjedovnu moć roda njegovih raznih ogranaka (Vladislavići, Mihovilovići, Berislavići, Čubretići).

U nastavku slijedi posljednja cjelina u razmatranom zborniku pod naslovom *Likovna umjetnost anžuvinskoga doba* (341–419), koja se sastoji od četiri autorska priloga. Prvi rad u spomenutoj cjelini pod naslovom *Artistic connections between Italy and Hungary before and after 1358* (341–350), potpisuje Béla Zsolt Szakács. Naime, autor polazi od poznate činjenice kako su veze između Italije i Ugarske postale jače nakon što su Anžuvinci došli na vlast u Ugarskom Kraljevstvu, iako izraženije tek od tridesetih godina 14. stoljeća kada su diplomatski odnosi Napulja i Ugarske postali redovitiji. Autor ističe kako se kulturna transmisija iz Napulja izravno odrazila i na umjetničko stvaralaštvo, što je imalo za rezultat bogatu umjetničku baštinu zlatarstva, minijatura i slika u Ugarskoj.

Idući rad pod naslovom *Procvat zadarske umjetnosti u doba anžuvinske vlasti* (351–376), autora Emila Hilje, izravno se nadovezuje na prethodni članak. Naime, autor ističe kako tijekom druge polovice 14. stoljeća dolazi do izrazitoga procvata umjetničke djelatnosti, i to napose u posljednjoj četvrtini 14. stoljeća koje se smatra umjetnički najplodonosnijim razdobljem u povijesti zadarske komune. Autor detaljno prezentira čitavu lepezu umjetnika i majstora (graditelje, kipare, klesare, slikare i zlatare), koji su ostavili velikoga traga u zadarskom umjetničkom pregalaštvu tijekom anžuvinskoga razdoblja. Valja također istaknuti kako je članak opremljen i potrebnim slikovnim priložima izabranih produkata tadašnje zadarske umjetnosti, kako bi se čitatelji mogli još bolje upoznati s tematikom. Slikovna opremljenost vrijedi i za preostala dva članka u cjelini i zborniku.

Naime, Marijana Kovačević potpisuje rad pod naslovom *O ikonografiji sv. Ljudevita Tuluškog u umjetnosti anžuvinskoga doba u Zadru* (377–392), u kojemu se fokusira na prisutnost lika sv. Ljudevita (Ludovika) Tuluškoga u zadarskoj umjetnosti anžuvinskoga razdoblja. Radi se o sinu napuljskoga kralja Karla II. Anžuvinca koji je ostao poznat po tome što se odrekao kraljevski prava kako bi postao franjevac, pri čemu je 1297. godine postao i biskupom Toulousea, ali je iste godine i umro s nepune 24 godine. Zbog svoga obiteljskoga porijekla, bio je štovan kao anžuvinski svetac i kao takav je njegov lik u zadarskoj umjetnosti korišten radi simboličkoga povezivanja s vladajućom anžuvinskom dinastijom. Posljednji rad u cjelini i čitavome zborniku nosi naslov *Novi prilozi poznavanju škrinje sv. Šimuna* (393–419), autora Nikole Jakšića, koji na ovome mjestu nadopunjuje svoja dosadašnja istraživanja o škrinji sv. Šimuna. Prije svega se to odnosi na razmatranje svjedočanstva češkoga diplomata pod imenom Jan Hasištejnský iz 1493. godine, koji je na putu prema Svetoj zemlji posjetio i Zadar. Između ostaloga, Jan je uočio u grobnici sv. Šimuna dva relikvijara u obliku ruku, koje autor povezuje s relikvijarima Katarine Hrvatinić, supruge vojvode Sandalja Hranića. S druge strane, autor raspravlja i o "pregači" s posvetnim natpisom despota Đurđa Brankovića koja se nalazi u samoj škrinji i uspoređuje ju s drugim predmetima koji su izrađeni za potrebe obitelji Branković.

Na koncu svega možemo se složiti s ocjenom samih urednika o tome "da knjiga bitno širi obzor spoznaja o vremenu o kojemu govori te time otvara nove horizonte i pokreće pitanja na

koja će buduća istraživanja moći dati valjane odgovore" (11). Zbornik donosi nova saznanja iz polja hrvatske političke, društvene i institucionalne povijesti, odnosno povijesti umjetnosti anžuvinskoga razdoblju. U tom pogledu zbornik predstavlja nezaobilaznu literaturu za sva buduća razmatranja Zadarskoga mira i uopće povijesti hrvatskih zemalja u 14. stoljeću.

Ante Bećir

Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, sv. 63, Zadar – Zagreb 2021., 429 str.

U prosincu 2021. godine izišao je 63. broj Radova Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, koji započinje člankom *Sjevernodalmatinski nalazi mletačkog novca za Kandiju od 2 ½ soldina ili 10 torneza* (1–12), autora Dejana Filipčića i Mate Ilkića. Autori rekontekstualiziraju 12 komada anonimnoga mletačkoga kolonijalnoga novca namijenjenoga za Kandiju (Kretu) s početka 17. stoljeća, pronađenih na šest različitih sjevernodalmatinskih arheoloških nalazišta. Autori nastoje dati odgovor na to kako je taj novac dospio na šire zadarsko područje.

U idućem radu pod nazivom *Barski trgovci u Dubrovniku od 1358. do 1405. godine* (15–55), autor Marijan Premović podrobno prati trgovačku i novčarsku djelatnost Barana u Dubrovniku na osnovu analize arhivske građe u Državnom arhivu u Dubrovniku. Autor detaljnije prezentira pojedine Barane i barske obitelji u ekonomskom životu Dubrovnika u drugoj polovini 14. stoljeća.

Potom slijedi članak *Prihodi župa i svećenstva Zadarske nadbiskupije u 16. stoljeću* (59–88), autora Zdenka Dundovića, koji je razmotrio dokumente o prikupljanju crkvene desetine u Državnom arhivu u Veneciji kao podlogu za razumijevanje crkvenih odnosa na području Zadarske nadbiskupije u 16. stoljeću. U radu se naglašava važnost spisa prihoda crkvenih institucija za istraživanje raznorodnih dimenzija društvenoga života ranonovovjekovnih zajednica.

U narednom tekstu pod nazivom *Zadarska matica umrlih 1597. – 1617.* (91–137), autorica Grozdana Franov-Živković izvela je rekonstrukciju demografske strukture zadarskoga društva na prijelazu iz 16. u 17. stoljeće temeljem podataka o umrlima u matičnoj knjizi umrlih. Podaci izvedeni iz matične knjige razmatrani su kroz prizmu pripadnosti staleškim ili općenito društvenim grupacijama, odnosno kroz prizmu pripadnosti profesionalnim cevovskim organizacijama.

U nastavku slijedi tekst šire tematike pod nazivom *The Diplomacy traffic of Spanish Habsburgs between Dubrovnik and Istanbul* (139–169) turskoga povjesničara Cihana Yemişçija. Autor na osnovu pisama engleskog ambasadora Thomasa Roeya, pohranjenih u Državnom arhivu u Dubrovniku i turskom državnom arhivu u Istanbulu, raščlanjuje mrežu diplomatskih odnosa i manipulacija između Španjolske, Osmanskoga Carstva, Venecije i Engleske između 1623. i 1626. godine. Uspješna nastojanja Thomasa Roeya i mletačkih predstavnika u sprječavanju formiranja konkretnoga mira između Španjolske i Osmanlija odvijala su se upravo preko Dubrovnika.

Nakon globalnih odnosa na istočnom Mediteranu u 17. stoljeću, ponovno se vraćamo zadarskoj povijesnoj tematici. Naime, članak *Služba javnog bilježništva u Dalmaciji za vrijeme mletačke uprave – primjer javnih bilježnika Zadra iz sredine 17. stoljeća* (171–202) djelo je autora Filipa Novosela. U radu se polazi od premise kako je potrebno konačno istražiti upravo tvor-